

BIHARY LAJOS:

NÉPI FELJEGYZÉSEK AZ ELSŐ VILÁGHÁBORUBÓL

Bihari Lajos, e sorok írójának édesapja, 1891. december 21-én Magyar községben Szatmár megyében született szegényparaszti sorban élő kismemesi családban. 1915. március 17-én vették be katonának, május 15-én vonult be Szatmárnémetibe. A Magyar Királyi 9. Honvédgyalozezred I. zászlóalj II. század II. szakaszában /tábori posta: 70./ rövidesen kivitték az orosz front-ra, ahol még 1915. október 11-én fogságba esett. Csak 1918. július 5-én érkezett vissza falujába. Egyhetes pihenő után ismét bevonult ezredéhez, 1918. november 10-én szerelt le végleg.

1917-től noteszalakú, kis füzetekbe jegyezte fel a fogságban hallott dalokat, verseket és a vele történt eseményeket. Feljegyzései négy, összesen 63 számozatlan lapot tartalmazó kis füzetben olvashatók. A legkorábbi valószínűleg 1917 karácsonya táján keletkezett, tulajdonképpen dalos-verses gyűjtemény, melyben hadifogoly /ti. a fogságról szóló, illetve a foglyok között elterjedt/ dalok és katonanóták találhatók. Nehéz eldönteni, vajon a feljegyzések írójának van-e köztük szerzeménye. A másik háromban 1918-ból és 19-ből származó bejegyzéseket találhatunk. Bár a versnek és a dalnak ezekben is fontos hely jut, korántsem mondhatók tisztán verses füzeteknek. Több személyes vonatkozású feljegyzés mellett sok adatot találni tisztjeire, parancsnokaira, bajtársaira.

A négy füzetből összeálló kis mű kétségkívül nagybecsű és sokatérő forrás, ha az első világháború magyar foglyainak sorsát, a foglyotáborok szellemi életét, légkörét, lelki világát vizsgáljuk. Az alábbiakban ennek tudatában teszünk közzé néhány részletet a tudomány hasznára, az érdeklődő olvasó figyelmére.

1.

MAGYAR BAKÁK UTJA SZIBÉRIÁBA

Novemberi, őszi sötét éjszakában hosszú vonat vágat prűszkölve, szikrázva Oroszország földjén Szibéria fele. Valamennyi kocsi foglyokkal van tele.

Igaz magyar fiuk, az Alföldön születtek,
hazáért, királyért elszántan küzdöttek.
Kárpátok halálföldjén de sok cudar muszkát
Küldtek a másvilágra e vitéz katonák.

Hiába harcoltak, hiába küzdöttek,
orosz tenger-álom elzabráltta őket.
Viszi messze, messze
zordon Szibéria fagyos belsejébe.
Nem nyilik ott virág, nem dalol a madár,
örök hóval van befedve a határ.
Akit ide száműz gögös cári parancs,
vissza soha nem tér,
örökre itt marad.

Ahogy fut a vonat lihegve előre,
jó magyar fiuknak elszorul a szive.
Azt sem tudják most már,
merre Magyarország.
Isten veled hazánk,
fájósan sóhajtnak.
Nyilhat már a virág az alföldi rónán,
bughat a vadgalamb az erdőnek lombján.
Mikor látjuk, halljuk, csak az Isten tudja,
mikor térünk vissza szép magyar hazánkba.

Akáclobos faluban a harang kondul,
emlékezzetek meg otthon a vándorról.
Zugó szellő szárnyán majd mi is üzenünk,
szomorú fogságból haza jár a lelkünk.
Egy faluban kicsiny, fehér házban,
lámpa fénylik éjfél tájban.
Bent a házban ifju édesanya
kis gyermekét könnyezve ringatja.
És más' ágyban fürtöshaju lányka,
felébred a csendes zokogásra.
Kérde anyját, nem jött még meg apám.
Nem lelkem, tán megjön holnapra.

Napról-napra várnak, édesen remélnek,
ifju édesanya és négy apró gyermek.

2.

BOLDOG ÁLOM, SZOMORU ÉBREDÉS

Nyugat-Szibéria fenyvesei között
áll egy fogolytábor, melybe beköltözött
fogoly magyar bakák szótlanul járnak,
szabadulásokra mindhiába várnak.
Az arcukról lesir a nagy szomorúság,
megviselte őket ez a hadifogság.

Nem dalol a madár a zöldelő ágon,
még a nap sem úgy süt, mint Magyarországon.
Nincs kalásztermő föld, reszkető délibáb,
Csak gyenge fenyvesfák, rajta annál több száraz ág.
Egy néhány szenvedő nyirfa van közöttte,
az Isten e földet csak rabnak teremtette,
hogy szenvedjen rajta, azután meghaljon,
hogy róla e világ többet hirt ne halljon.

Idehozta a sors a magyar fiukat,
amért védelmezték árva hazájokat.
Én is köztök vagyok, várom szabadságom,
mint ők, én is a napokat számlálom.
A nap még alig kél, mindjárt itt az este,
amitől elfárad a rab lelke-teste.

Deszka priccsre hajtom fejemet álomra,
kopott köpenyegemet teritem magamra.
Végre elalszom az álom jóbarát,
megmutatja újra erre Magyarország,
Rózsaszin felhőket a Kárpátok ormán,
szilaj méneseket az alföldi rónán.

Már látom messziről kis falucskám tornyát,
Mennyi harangszó csendül a légen át.
Otthon vagyok újra csendes kis falumban,
éppen vasárnap van, mennek a templomba.
Fehérruhás lányok, a kezökbe virág.
Nem változott semmit azóta a világ,
amíg távol voltam én, így gondolkozám.
E közben fut felém rég nem látott anyám,
örömben majdnem elállott a szavam.
Jó anyám így rebeg: Isten hozott fiam,
megölel csókolgat, kézenfogva
vezet kis fehér házunkba.
Épp akkor értetek haza a templomból aranyos Mariskám,
néhány rokonaim, ángyom és nagybátyám.

Kitárom karjaim, nem tudom melyiket öleljem.
Szivem meg ne repedj.
A nagy boldogságtól és örömtől sirtam,
e percben hozzájuk szólni alig birtam.
Rózsaszinnek látom az egész világot,
Erre felébredtem, láttam, hogy szomszédom
hatalmas balöklét fekteti arcomra,
hogy csak itt fekszem én kemény deszkaágyon.
Szivem úgy elszorult, hogy ez volt csak álom --
gondoltam bosszusan, a szomszédom kezét
visszalöktem, minek terjeszti szét.

Erre ő is felébredt riadtan,
kérdi félálomból tőlem, hogy mi baj van.
Semmi, csak téged kell rendre tanítani,
mert arcom akarod széjellapítani.
Ő nem szól többet, de én aztat látom,
hogy mindkettőnket kerülget az álom.
Hozzáfogok őtet eképp vigasztalni:
nem fogunk mi, pajtás soká itt maradni.
Eljön az az idő, hogy szabadok leszünk
és ha ez vidékről mi egyszer elmegyünk,
még a lábunkról is lerázzuk a porját,
nyelje el a vén Föld ezt a Szibériát.

3.

HADIFOGSÁGBAN

Száll a sóhaj messze, messze,
szép hazám síkföldjére.
Ott van az én kis lakásom,
benn tanyázik kis családom.
Jó szüleim, kis testvérem,
arcotokat mintha látnám.
Könnyesek tán, ne sirjatok,
amiért hadifogoly vagyok.
Szomorú fogságban rosszul megy a dolgom,
azért tihozzátok olyan nagyon vágyom.
De sokat búsultam, de sokat szenvedtem,
mig egy jópajtásom eképp szólott hozzám:
Hadifogoly lettél, bánatod van itten,
de fájó sebedre gyógyir itten nincsen.
Megsegít majd Isten, haza fogunk menni,
jó szüleinket és testvéreinket ölelni, csókolni.
Szived megmondja, ha kezede ráteszed,
érzés és szerelem, mily nagy boldogság neked.
Bánatod itt hagyod messze Oroszthonba,
boldog léssz, ha eljutsz kedves kis lakodba.
Kérjük Istenünket, kit mindig imádunk,
szép hazánk, szüleink mielőbb meglássuk.

4.

MAGYAR SIRHALOM SZIBÉRIÁBAN

Kintjártam a temetőben,
hol már oly sok magyar pihen.
Szivem úgy elszorul, úgy fáj
a sok gyászos fakó fejfán.
Sziklás hegyeknek aljában,
hideg, zord Szibériában,
testvértől nem látogatva,
mily nehéz a sirnak hantja.
Ez a sorsa hát a hősnek,

kit száz golyók meg nem öltek.
Honától előzve messze,
rabként halni idegenben.
Temetésén nem szólt banda,
talán senki sem siratta.
Holta után durva muszkák
fakó koporsóba nyomták.
Eltemették köves földbe,
részvét nélkül, némán csendbe.
Virág nem nyilik sirhalmán,
koszorú sincs a fejfáján.
Jó szülei, testvérei várják,
otthon reménykedve nevét imába foglalják.
Ó, ha tudnák, milyen árvák.
Édes fiok a kórházban,
fájdalmában, heves lázban
őket egyre óhajtotta,
várván-várta éjről-napra.
Nem jöttek ők mindhiába,
búcsu nélkül ment sirjába.

Szibéria zord vidéke
oly sok magyart elemészte.
Szellő támad, ablak zörren
holdvilágos, csendes éjben
az Alföldön kis faluban
vándor lélek jár ott búsan.

5.

SZOMORÚ DAL

Lemberg mellett van egy kerek erdő,
Közepében egy nagy gyászos temető.
Abban fekszik sok szép magyar baka,
eltemette gyászos Galicia.

Édesanyám kapott egy levelet,
melyből tudja gyászos halálhíremet.
Sirhat-ríhat szegény bánatába,
nem hozhat virágot fia sirhalmára.

Édesanyám ne keressen engem
a sok között ugysem találhat meg.
Nincsen fejfa a sírom elején,
mint a vadak, elásva vagyok én.

Köpenyegem gyászos szemfedelem,
nem szép hazám földje takar engem,
Oroszország földje hullt le énrám,
sirhat már szegény édesanyám.

Szeretett, Kedves Szüleim!

Küldöm ez levelem nagy Oroszországból. Nagy Oroszországból,
szomorú fogságból, amelynek két éve, hogy benne sorvadok.

Mikor ezt a papírt ráteszem az asztalra, hogy megírjam sorsom
miként van fogságban, elfogja a szívem nagy szomorúság, rágon-
dolk, hová lett a régi szép szabadság. Rágondolok az én két
Szülőmre, szeretett Édesapám és édes jó Anyámra, kedves Testvé-
rem két kis gyermekeddel és eszembe jut, vajon még élnek-e vagy
halnak, vagy pedig a halál közülök sírba fogadott, mert hosszú
ám 3 év fogságban tölteni, soha semmi hírt felőlök hallani. Ez
bántja a szívemet itten a fogságban, hogy soha egy lapot sem
kaphattam hazulról. Talán nem is írnak, vagy elfelejtettek,
vagy pedig gondolják: a harctéren elestem és eltemettek. Vagy
talán még magok sem kapják a lapjaim, nem tudják hollétem,
hogy hová irjanak. Nem tudom, mit gondoljak, nem tudom, mit
csináljak, csak elég az hozzá, hogy éngem magokért majd megöl
a bánat. Mert nincs az a perc, hogy rájok ne gondolnék. Alig
várom azt a szép időt, hogy megszabaduljak, hogy egyszer még
magokat, Szüleim megláthassam. Nehéz a fogságban. Nagyon meg-
tört éngem, csak a jó Istenben van a reménységem. Hogy megadja
a békét, amit régen vártam s akkor édes Szüleim én is szabad

leszek ez nehéz fogságból, ez a reménységem; ez táplálja szívemet, hogy még a jó Isten haza segít engem és még megláthatom, akiket szeretek, akiért a szívem olyan sokat eped. Kérem a jó Istenem, hogy engem segítsen ez nehéz fogságból, hogy én, haza menjek. Kérem a jó Istent elindítson ugyanarra /az/ útra, amely haza vezet, hogy Tőle kérjek minden segítséget.

Szeretett édes Szüleim, Édesapám és Edesanyám és kedves Testvérem és két kis gyermeked, többet nem irhatok. Nagyon fáj a szívem és a könnyem csorog. Szeretett, édes Szüleim csak az a kérésem, hogy legyen kívánatuk fent a jó Istenben, ha Istent imádjuk és az Istent kérjük, hozza az időt, hogy még együtt éljünk. Majd akkor bánatunk, könnyünk mind el lesz feledve, temetve, öröm s boldogsággal leszen felcserélve.

Tisztelem és csókolom mindnyájukat, maradok hű szeretettel a viszontlátásig

Bihari Lajos

7.

EMLÉK /AZ/ 1914/-ES/ VILÁGHIRŰ HÁBORURÓL

Mikor megkezdődött, sok szép fiatalember hullo/tt el/ a harcok mezején, ahol sok vér kiomlott és sok meghalt, sok pedig lába nélkül és karja nélkül, vagy pedig szeme nélkül maradt és sok asszony árván maradt gyermekével együtt és sok szomorú napot töltöttek 1918-ig. És akkor vége szakadt, és ismét új életet kezdtünk és úgy folytattuk az életet tovább Isten segedelmével újra.

Születésem napja volt 1891-ben december 26-án. Katonának bévettek 1915. március hó 17-én, bévonultam május hó 15-én Szatmárra a közös hadsereghez és onnan elmentünk Heves megyébe, Rimaszombatba¹ és ott voltam 3 hétig. Onnan elmentem Kassára a 9/-es/ honvédokhoz és ott voltam július hó 28-ig és akkor lementem az orosz harctérre. Vonatból leszálltunk Jeroszlónál /Jaroslaw, Lengyelország -- B. L./ és onnan gyalog mentünk az rajvonalba. És augusztus 3-án mentünk be a rajvonalba Beszri-

tósz /Breszt-Litovszk, ma: Breszt, Beloruszia -- B. L./ felé és mikor odaértünk 28-án, megháltunk 1 éjjel, 29-én kijöttünk belőle és elmentünk Orosz-Lengyelországba. Onnan mentünk Galiciába Tarnopolnál /ma: Tyernopol, SzU. -- B. L./ és Dobropolnál /Dobropole -- B. L./, ott fogtak el 1915-ben október 11-én nagy veszedelemben. Sok halott lett közöttünk és sok nyomorult. Egy holnapig gyalog mentünk egészen Kemig /város a SzU-ban a Fehér-tenger partján -- B. L./ és ott voltam 1 nap. Azután vonatra ültem és vonaton mentünk egy holnapig éjjel-nappal Szibériába Priscsánkára / / és december 10-én értünk be a lágerbe. Ott volt Bihari Antal, Remeckzi János és Kovács Bernát. Mi voltunk Magyarból négyen: Nagy Dániel, Vincze Zsiga, Milák Guszti és Bihari Lajos. Orosziból Kis Áron, Dióverő József. Dióverő József meghalt Priscsán /

/ . Onnan elmentünk Finnországba, odaértem június 10-én és bányába mentünk le dolgozni és ott dolgoztam augusztus 24-ig Sujba /?/ és onnan elmentem 601 kilométerrel beljebb és ott is bányában dolgoztam. December 29-én hagytam félbe a dolgom és bementem Kembe és ott voltam 3 hétig. Azután bėjöttünk Oroszországba és tifusz betegségben lettünk és bezártak bennünket 6 hétig. Azután elmentem Pétervárra és onnan Kaukáziaiba és hat holnapig vasúton dolgoztam. Azután kimentem a szanatóriumba 7 holnapig és onnan jöttem Pocsiba /Poti; gruz város -- B. L./ ott voltam 4 hétig és onnan jöttem haza a tengeren Bulgáriának. Ott szálltam ki a hajóból, Kostancba /Constanta -- B. L./ voltam 6 napig és onnan eljöttem hajón a hazatérők táborába, onnan küldtem levelet haza kedves két szüleimnek és mentem Temesvárra, onnan Aradra, utána Kassára a káderhez és onnan jöttem haza 1918. július hó 5-én.² Boldog, vig napot éltem valahára és itthol voltam 6 napig. Azután bévonultam Kassára és ott voltam 2 hétig és onnan elmentem Tokajba utásztanfolyamra. Onnan jöttem haza szabadságra és otthon maradtam végleg. Megjött a béke és leszereltem 1918. november tizedikén. Istennek hála, vége van.

/A feljegyzések eredetije a közlő tulajdonában./

Jegyzetek

1. Nyilvánvaló elírás, Rimaszombat nem Heves, hanem Gömör és Kishont megye területéhez tartozott.
2. A feljegyzések más helyén szintén megőrökíti fogsága történetét. Érdemes a fentiek kiegészítésére ebből is idéznünk:

"Szibériába értünk december 10-én. Szibériában voltam 5 és fél hónapig, kijöttem belőle május 20-án /ti. 1916-ban -- B. L./ és Murmányra /Murmanszk -- B. L./ értünk június 17-én. Szukomban / / voltam 2 és fél hónapig. Augusztus 15-én elmentem Kembe, 20. versen dolgoztam 5 hónapig és december 28-án elmentem Kembe. Január 2-án /ti. 1917-ben -- B. L./ eljöttem Petrezavolcskra /Petrozavodszk; város az Onyega-tó nyugati partján -- B. L./ és ott voltam 6 hétig. Eljöttem Kaukáziába és Tujapcsében /Tuapcze -- B. L./ voltam 3 hétig. Eljöttem Gagriba /Gagra: város Gruziában -- B. L./ és tovább mentünk. Szukomba /Szukumi, gruz város -- B. L./ értünk április 13-án és ott fogtunk dologba és ott dolgoztunk október 10-ig. Azután elmentem a szanatóriumba /ez Potiban volt -- B. L./ és kocsis voltam 7 hónapig. Onnan eljöttünk, hogy megyünk haza felé és bementünk Szukomba /Szukumiba -- B. L./ és ott voltam 2 hétig. Hajóra ültünk és elmentünk Pocsiba /Poti; gruz város -- B. L./. Ott voltunk 5 hétig és hajóra ültünk és elvittek Kostancba /Constanta -- B. L./ és ott voltunk Bulgáriában 4 nap és hajóra ültünk, elmentünk a hazatérők táborába és ott voltunk 14 nap megfigyelés alatt. Bolsi nyetu. Aztán hajón mentünk két nap Orsováig és kiszálltunk 15-én. Vonatba ültünk és elmentünk ismét más lágerbe. Kiszentmiklósi lágerben voltam 9 nap és 25-én este ültünk vonatra Aradon 9 óra/kor/ és 26-án Szajolban voltam, délben indultunk el ismét Karcag felé és Debrecenben voltunk este 8 óráig és tovább mentünk Nyiregyházára, onnat Kassára az ezredhez és onnan megyek haza felé."